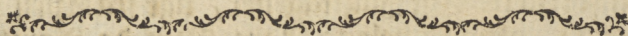

U d t o g

af 12 Mars Meteorologiske Jagttagelser,
paa Søndmør i Bergens Stift i Norge,

af

H. S t r ö m.

Af disse Jagttagelser ere allerede nogle Stykker indrykkede i det Kongel. Norske Selskabs Skrifter; og det vil beroe paa Bedkommendes Behag, om flere, som deels ere der indsendte, deels hos mig ligge færdige, ville blive der at læse. Om saa skeer, vil det dog tage nogen Tid inden de alle komme for Lyset, og Læseren maatte endda selv have Umagen med at ligne det ene Mars Jagttagelser mod det andet, for at uddrage sig de Slutninger, som kan gøres deraf. For da at vinde Tiden og spare andre Møye, er det jeg her givet et Udtog af det vigtigste, Veyret og Vindene angaaende, som jeg i mine Jagttagelser finder antegnet; og da den største Nytte af dette Slags Arbejde vel bestaaer i de Slutninger og Regler, man kan gjøre sig i Henseende til Luftens Besskaffenhed og Forandringer, saa er det paa denne Maade jeg har tænkt at ville indhøste Frugten af mit Arbejde, ved at vise, hvad Slags Vind og Veyr man har haft paa enhver Tid af Aaret, hvorvidt samme med nogen Vished kan siges forud af de Mærker og Prognostiske Tegn, som man i Almindelighed pleyer at domme efter, hvad Slags Phænomena vor Luft frembringer og s. v.; ligesaa, af de Barometriske og Thermometriske Jagttagelser at vise Luftens Tyngde, samt Kulde og Varme, med deres Afsværlinger. I sig selv synes vel alt dette ikkun lidet at belønne den Møye, en Observator maa paatage sig, nogle Gange om Dagen, ja vel og om Natten, at besøge det Stæd, hvor han har sine Instrumenter hængende, og idelig at agte paa de Forandringer, som foregaae i Luften; men bliver han først vant dertil, lættes Møye efterhaanden saaledes, at det til sidst bliver et fornøveligt Tidsfordriv. Ja saa meget man
i Be-

i Begyndelsen gruer for saadant et Arbejde, saa lidet kan man siden undvære det, saasom man deri finder idelig det, som opvækker Agtsomheden, stiller Bide-Lysten, og sætter Sindet i en behagelig Forandring; ikke at tale om, at den, som idelig omgaaes med Beyr-Glasser, med temmelig Bished kan forud see, naar Været vil blive ondt eller godt, koldt eller varmt, for derefter at indrette sine Kleser, sin Medicineren, sin Klædedragt, og en aspasset Varme i sine Bærelser. Dette er det, som næst Banen har givet mig Standhaftighed nok, til at fortsætte disse Jagttagelser, lige fra April 1761 til samme Maaned 1774, altsaa i hele 13 Aar; Men da Aaret 1764 gaaer ud, af Marsag, at jeg formedelst min Forflyttelse samme Aar maatte ophøre nogle Maaneder, vil jeg kun regne det for 12 Aar.

Hvad Maade jeg har brugt i Jagttagelserne, er allerede gjort Rede for i det første Stykke af mine Meteorologiske Observationer, som kan læses i det Norske Selsk. Skrifter 2den Deel, saa jeg ikkun behøver her at erindre, at endskjønt jeg ikke altid har observeret Barometer og Thermometer for Solens Dvgang om Sommeren, saa er det dog ofte skeet, i sær naar jeg forud kunde slutte, at Kulden vilde blive størst. Jeg kan derfor med Bished angive den største Kulde og Varme, om ikke hver Dag, saa dog for hver Maaned, og selgelig for det hele Aar. Endelig skulde jeg og erindre, at til 1763 Mars Ud-gang ere Jagttagelserne giorte i Borgensund, men fra 1765 i Vol-den, som ligger henved 3 Mile (i lige Linie at regne) derfra mod Sønden. Stædernes Poli Høyde ved jeg ikke nøyere at fastsætte, end Prof. Holm allerede har giort, naar han i den Notificatton, som han 1769 lod indrykke i de offentlige Tidender, sætter Poli Høyden af den Havn Flaavær, som kun ligger et par Strager Sydligere end Borgensund, til 62 Grader 19 Minuter 3 Secunder; hvorved jeg ikke kan undlade at erindre, at han fandt Compassets Misvisning større der, end ellers nogen Steds paa den hele Nordensfjeldske Sø-Kyst, da den gik til 20 Grader 40 Minuter til V. Men om man deraf kan gjøre nogen Slutning til Lustens Røffenhed paa Søndmør, lader jeg staae derhen. Efter denne Forerrindring begiver jeg mig nu til Sagen selv, som best synes at kunne indbefattes i følgende Poster eller Hoved-Stykker.

I.

Barometers og Thermometers høieste og nedrigste
Stand for hvert Aar,
efter Fransk Inddeeling i Tommer og Linier.

	Barometer.			Thermometer.	
1761	høieste Stand	1 April	28 Tom. $3\frac{1}{2}$ Lin.	19 Junii	$72\frac{1}{2}$ Grad
	nedrigste Stand	18 Septemb.	26 Tom. $7\frac{1}{2}$ Lin.	11 Novemb.	23 Grad
1762	høieste Stand	16 Martii	28 Tom. $4\frac{1}{2}$ Lin.	16 Julii	67 Grad
	nedrigste Stand	3 Novemb.	25 Tom. 10 Lin.	15 Februari	17 Grad
1763	høieste Stand	12 Martii	27 Tom. 6 Lin.	30 Julii	70 Grad
	nedrigste Stand	13 Decembr.	25 Tom. 4 Lin.	27 Decemb.	8 Grad
1765	høieste Stand	30 Decembr. it. 12 April	27 Tom. 10 Lin.	30 Julii	69 Grad
	nedrigste Stand	3 October	26 Tom. 4 Lin.	3 Januari	$\frac{0}{5}$ Grad
1766	høieste Stand	7 Novemb.	27 Tom. 10 Lin.	17 Julii	77 Grad
	nedrigste Stand	23 October	26 Tom. 3 Lin.	5 Februari	0 Grad
1767	høieste Stand	25 Decembr.	27 Tom. 10 Lin.	6 August	70 Grad
	nedrigste Stand	5 October	25 Tom. 9 Lin.	14 Januari	$\frac{0}{2}$ Grad
1768	høieste Stand	12 Novemb.	27 Tom. 11 Lin.	31 Julii	70 Grad
	nedrigste Stand	11 Februari	26 Tom. 3 Lin.	2 Januari	$\frac{0}{8}$ Grad
1769	høieste Stand	24 October	27 Tom. 11 Lin.	22 Julii	74 Grad
	nedrigste Stand	12 April	26 Tom. 3 Lin.	5 Februari	8 Grad
1770	høieste Stand	24 Februari	27 Tom. 7 Lin.	25 Julii	76 Grad
	nedrigste Stand	17 Februari	25 Tom. 8 Lin.	8 Januari	0 Grad
1771	høieste Stand	8 Februari	27 Tom. 9 Lin.	14 Junii	71 Grad
	nedrigste Stand	14 October	26 Tom. 0 Lin.	11 Januari	$\frac{0}{8}$ Grad
1772	høieste Stand	8 Martii	27 Tom. 7 Lin.	28 Julii	71 Grad
	nedrigste Stand	10 Decembr.	26 Tom. 2 Lin.	16 Januari	1 Grad
1773	høieste Stand	23 Januar.	27 Tom. 11 Lin.	24 Junii	73 Grad
	nedrigste Stand	20 Januar	26 Tom. 1 Lin.	2 Februari	3 Grad

Denne Tabelle viser, at Forskiellen paa Barometers højest og nedrigste Stand beløber sig i det højest til 3 Tommer $\frac{1}{2}$ Linie, og at den største Forandring viser sig om Foraaret, nemlig i Febr. Martii og April, da Barometret i nordligt og klart Veyr stiger allerhøjest, men falder igien allerdybest, naar Veyret er uroligt. Det samme kan og indtrefse om Høsten i lige Tilfælde, men ikke saa jævnlig.

De almindeligste Regler for Baromet. Stigende og Faldende ere:

- 1) At det falder i sydligt, mildt eller regnagtigt Veyr, men stiger i nordligt, østligt og klart Veyr.
- 2) Naar Thermometer stiger, falder gierne Barometer, og ligeledes tværtimod; hvilket i sær merkes om Sommeren, da Barometret staaer højest om Morgenen, men falder efterhaanden, som Varmen tiltager om Dagen, og Thermometer stiger.
- 3) Det falder i uroligt, men stiger i roeligt og bestandigt Veyr, eller naar en Storm aflader. Men heri gives dog nogle Undtagelser; thi undertiden kan Baromet. stige i Regn og mildt Veyr, naar neml. klart Veyr er i Vente, skient samme undertiden ikke fremkommer, førend 2 à 3 Dage efter; Undertiden kan det igien falde, uden at nogen Forandring følger derpaa, enten fordi den Forandring af Luftens Tynge, som forarsager Barometers Faldende, ikke faaer Tid at vise sig i den nederste Luft-Kreds, men for hastig ophæves, eller af andre mig ubekjendte Aarsager. Undertiden er Barometers Fald allermerkkeligst ved den Tid, Veyret begynder at forandres til det bedre, som nogle Gange har bedraget mig. Saaledes gik det til den 14 October 1771, da Baromet. var efterhaanden faldet til 26 Tommer i sydligt og regnagtigt Veyr, og jeg indbildte mig, at samme Veyr endnu længer vilde vedvare, men fik Dagen efter uformodentlig at see, at det var steget 6 Linier, og at Vinden var gaaen om til Vst med klart Veyr. Endnu merkeligere var det, at Baromet. faldt den

17 Febr. 1770 til 25 Sommer 8 Linter, just da det stormende Veyr, man den hele Maaned havde haft, ophørde. Men Luften var den Tiid i en meget usædvanlig Bevægelse, som kan sluttet af det stormende Veyr af S. og SV., man ofte i denne Maaned, men i sær den 2. 3. 4. 10 til 14 havde haft, og endog-saa nedbrød nogle Bønder-Huse. Det samme sees og af den idelige Forandring, som tilforn var foregaaet i Barometer, da det hver Dag havde omverlet imellem den 26 og 27 Tomme, og faldt paa een Dag, nemlig den 13de, 9 Linter, ja den 17 blot i 5 Linter 6 Linier.

Saadan hastig og voldsom Forandring i Baromet. er hverken rar i uroligt Veyr, Vaar og Høst, ligesom og i Vinter-Maanederne, naar Veyret er stormende af V. med Regn eller Sne; thi da kan Barometer falde baade stærkt og hastigt, men det stiger gemeenlig ligesaa hastigt igien, naar Vinden gaaer om til NV. (som gemeenlig skeer meget hastig) skönt Stormen endnu kan vedvare. Naar der er megen Sne i Luften i Vaar- eller Sommer-Maanederne, kan Barometer ligeledes falde usædvanlig meget, som saaes den 28 Julii 1762, da det af forberørte Marsag faldt til 26de Tomme 3 Lin., som paa den Tiid af Maret er usædvanligt, helst da Vinden samme Tiid var nordlig. Om Høsten kan det og falde meget stærkt, naar en varm SO. Vind indtreffer, saasom den 19 Septemb. 1770, da en meget varm SO. Vind begyndte at blæse ved Klokken 4 til 5 Efttermiddag, thi da faldt Barometer i een Time 4 Linier, hvorimod Thermometer samme Tiid steg fra Klokken 4 til 6. 3 Grader, nemlig fra den 65 til 68de.

Angaaende Thermometer, da sees af Tabellen, at man gemeenlig har den største Kulde i Marets Begyndelse, saasom Januari eller Februari, men den største Varme i Julio. 1767 indtraf den største Varme i Augusti, og i de Aaringer 1761 og 1773 i Junio, som ellers er usædvanligt. Ligesaa indtraf den største Kulde 1761 i November, og 1763 i December; dog, da mine Observationer i det

første af disse Varinger ikke bleve begyndte førend i April, kan jeg ikke sige, hvor stor Kulden var i Vinter-Maanederne.

Den stærkeste Forandring i Thermometer indtreffer sielden om Sommeren, da høyeste Varme om Dagen sielden overgaaer Nattens uden paa 10 Grader; men Vaar og Høst, naar man har haft Kulde om Natten, og saaer klart Soel. Skin med stille Veyr om Dagen, kan Varmen paa een Dag stige til 20 Grader, saasom den 13 Febr. 1770, da man om Morgenen havde østlig og stille Frost-Veyr, men Eftermiddagen vestlig og stormende, skiont klart Veyr, steg Thermometer fra 24 til 44 Gr. Saaledes havde man og fra Morgenen den 23 Maji 1769 indtil Eftermiddag den 24 ejusd. 30 Graders Forskiel i Varme. Derimod kan Kulden ligesaa hastig tiltage om Vinteren, som saaes den 16 November 1763, da Thermometer faldt fra Klofken 8 om Morgenen til 2 Eftermiddagen 10 Grader, og til 7 om Aftenen 15 Grader. Ligeledes havde man den 30 December 1767, fra Klofken 6 til 10 Formiddag, 19 Graders Forskiel i Kulde; da Thermometer faldt fra 22de til 3 Grad.

Om Sommeren holder Thermometer altid den Orden, at det stiger fra Morgenen indtil Klofken 2 à 3, ja undertiden, naar Vinden er hele Dagen stille, indtil 5 à 6 Eftermiddag; Men gemeenlig indtreffer om Eftermiddagen en vestlig Vind af Havet, kaldet Hav-Gule, som tempererer Varmen, og gjør, at den standser ved Klofken 2 à 3. De Dage, i hvilke jeg har observeret den største Varme, har Vinden været gandske stille, som ellers er rart paa det Sted, hvor jeg boer; thi da her er en Fiord, som ligger temmelig lige for Havet, blæser det næsten bestandig om Eftermiddagen, hvorimod andre Fiorde, som
ligge

ligge mere afvendte fra Havet, kan mange Dage i Nad have en bestandig Stille; og derfor er det troligt, at Varmen der maa stige langt høiere. Imidlertid, da denne Fiord ligger midt i Landet, kan den Grad af Varme, jeg har observeret, ansees hverken som den største eller mindste, men som midt imellem begge.

Jo flere Dage i Nad man har haft varmt, klart og stille Veyr, jo mere tiltager Varmen om Sommeren. Ligesaa har det sig om Vinteren, at jo flere Dage det klare Frost-Veyr vedvarer, jo mere tiltager Kulden; Men da Havet, som ligger i Nærheden (og de deraf opstigende Damp) sielden længe aflade at overdrage Himmelen med Skyer, som føre deels Regn, deels Sne med sig, kan hverken Varmen eller Kulden blive meget langvarig. Er Himmelen om Vinter-Nætterne overdragen med Skyer, og samme opklarer om Morgen, er Kulden større om Dagen end om Natten. Ligeledes kan Varmen om Sommeren blive et par Grader ringere ved Middag, eller staae ved samme Væs, naar Vinden er Nordvestlig og kold, saasom samme kolde Vind tiltager med Dagen.

At Vandene kan belegges med Is, uagtet Thermometer staaer 10 à 11 Grader over Fryse-Punkten, har jeg allerede i mine Meteorologiske Jagttagelser for 1761 viist; hvilket ogsaa siden nogle Gange er observeret.

II.
 Vindenes og Værligets Bøffæffend i disse 12 Aar,
 for hver Maaned, som sees af følgende Tabelle.

	N.	O.	S.	V.	NO.	SO.	SV.	NV.	Wegn.	Star.	Laage.	Enet.	Storm.	Blæst	Nord- Fys.	Torden og Snylb.	Gange
Januari	22	38	77	63	68	50	27	19	58	142	54	87	16	75	5	2	2
Februari	47	33	91	82	27	42	21	21	62	105	44	86	22	77	90	2	2
Martii	82	17	68	85	28	42	16	24	45	149	51	79	13	82	76		2
April	86	26	86	177	16	34	18	24	80	131	76	52	4	78	40	3	3
Maji	94	19	44	140	12	15	22	33	92	141	97	32	1	60	1	1	1
Junii	86	12	45	183	1	22	10	5	99	119	114		2	167		3	3
Juli	71	16	53	166	3	41	15	11	140	111	106		3	57		6	6
Augusti	56	19	79	166		20	21	7	179	91	103		1	75	6	1	1
Septemb.	49	42	100	119	11	48	18	9	157	126	62		10	69	59	1	1
October	40	47	99	72	25	39	29	15	129	129	48	21	9	85	56	7	7
Novemb.	35	45	106	63	31	39	20	22	96	107	43	61	19	80	49	7	7
Decembr.	29	74	91	74	30	42	22	9	81	151	25	44	26	64	51	12	12
Summa	697	388	939	1390	252	434	239	199	1218	1502	823	462	126	969	482	45	45

Bed denne Tabelle er at agte, hvad Vindene angaaer, at Side-Vindene ere henførte til Hoved-Vindene, saasom N. til O. og NNO. til N., NO. til N. og ONO. til NO., og saa videre; hvilket er skeet for at undfsne alt for stor Vidtløftighed. For det øvrige har jeg indbefattet hele Sagen i 16 Rubriquer, af hvilke enhver behøver nogen Forklaring.

1) Norden-Vinden har paa disse Steder sit Herredomme i Vaar- og Sommer-Maanederne, helst i Februari, Martii, Maji og Junii Maaneder, da de tiene de Søefarende ikke til liden Nytte, som jeg allerede paa et andet Sted har viist; thi de ere ret som Passat-Vinde for dem, naar de paa denne Tid af Aaret skal giøre deres Reyser til Bergen, hvorimod de ofte kan blive forlegne, naar de sildigere paa Aaret, nemlig mod Høsten, skal af Sted, fordi Norden-Vinden da er rarere, og sielden indfalder uden for et par Dage, efter at et stormende Veyr af S. og V. nogen Tid har raset, og forit stilles ved at gaae om til N. siden til NO. eller O.

2) Østen-Vind er om Høsten meest almindelig, og fører altid stille Veyr med sig. I godt Veyr om Sommeren er Vinden gemeenlig Østlig om Morgenen, men Vestlig sildigere paa Dagen. I klart Frost-Veyr om Vinteren har man ligeledes ofte Østen-Vind, som dog mere nærmer sig til NO. og SO., end paa andre Tider af Aaret. Tabellen viser dog, at man i Decembr. har haft den meeste Østen-Vind.

3) Sønden-Vind har man paa alle Tider af Aaret nok af, dog mindst i Maji, Junii og Julii, da Norden-Vinden regierer, og meest Høsten og Vinteren igiennem, naar Veyret er meest arøeligt.

4) Vesten er den Vind, som meest og jevnlig blæser paa alle Aarets Tider, thi naar haardeste Vinters Tid undtages, blæser sielden nogen Vind om Formiddagen, som jo om Eftermiddag vender sig til Vesten. I sær skeer dette fra April til September, da man enten i varmt Veyr har Søelgangs Vind, der om Morgenen er østlig eller stille, gaaer siden med Solen til sydlig, og endelig til vestlig Vind, kaldet Hav-Gule (*), som gemeenlig er en V. til N., eller og i mere koldt

(*) Det Engelske Ord Gåle, en sielig Vind, kommer dermed overrens.

koldt Veyr til en Hav-Vind, som er en VNV., eller saa kaldet Ud-Vest, fordi den staaer lige af Havet paa Landet, eller falder Perpendicular paa Søe-Kysten, hvorfor man her siger: Vinden er beint uta af 3: lige af Havet.

5) Nord-Ost er meest almindelig Vinter og Vaar, dog helst i den skarpeste Vinters Tid, nemlig Januari. See og 1ste Rubrique, item 6te.

6) Syd-Ost er, ligesom Nord-Ost, ikke nogen sædvanlig Vind, men blæser dog oftere, og næsten lige paa alle Aarets Tider, dog meest om Høsten og haardeste Vinter, da østlig og kold Vind, kaldet Skielle, vender sig gemeenlig enten til NO., kaldet Nord-Skielle, eller SO., kaldet Sør-Skielle.

7) Syd-Vest blæser ikke heller jevnlig, og staaer stelden et par Dage paa af Gangen, da den enten vender sig til S. eller V.; Men saa kort den varer, saa hæftig er den, saa længe den staaer paa, hvorfor de fleste og heftigste Storme falde af det Slags Veyr.

8) Nord-Vest er af alle Vinde den sieldneste, deels fordi den stelden indtreffer i Sommer-Maanederne, deels fordi den paa andre Aarets Tider varer stelden over i Dags eller Nattes Tiid, da den enten gaaer om igien til S. og V. (som er Tegn til, at Veyret vil blive uroligt) eller til N., da det urolige Hav-Veyr for den Gang ophører, og afberler med klar og stille Luft.

9) Regn har man vel ingen Tiid af Aaret Mangel paa, end ikke om Vinteren, naar man høyere op i Landet ikke veed af andet end Sne og Frost. Dog sees af Tabellen, at i Begyndelsen af Aaret, naar Kulden er størst, falder mindst Regn, siden om Vaaren oftere, men i Julio, Augusto og Septembri allermeest. I det mindste forholder det sig saa i de Aaringer, jeg har agtet derpaa; Men disse Aaringer har maaskee just derfor ikke været meget frugtbare, saasom man veed, at megen Regn i Julio, naar Kornet staaer i Skud, er ikke gavnlig, hvilket og gielder om August og September, da Korn og Høe skal indhøstes. Dog er herved at mærke, at jeg i Fortegnelsen
har

har anført, hver Gang det har regnet, hvor lidet det end har været, og gemeenlig har det den Art om Sommeren, at Regnen kan vedvare en Times Tid, og derefter ophøre, hvilket ikke forholder sig saa de andre Tider af Aaret. Det er derfor ikke at tvivle paa, at jo Regnen i mange af de andre Maaneder, helst October og November, har været langt overflødige og langvarigere, skjønt ikke saa ofte igientaget.

10) Klart Veyr indtreffer meest i Vinter- og Vaar-Maaneder, naar de østlige og nordlige Vinde regiere i Luften; dog har man om Høsten ikke heller nogen Mangel derpaa, helst naar Sommeren har været fugtig og regnagtig; thi da er gemeenlig Høsten desto behageligere.

11) Taage af Havet har man meest om Sommeren, og i de mindst frugtbare og varme Maringer allermeest. Om denne Taages Oprindelse fra Grønland har jeg paa et andet Sted yttret mine Tanker, og naar man i den Jislandske Rejse-Beskrivelse læser om Virkingen af den Grønlandske Driv-Jis paa den Islandske Luft, kan den samme let kiendes igjen her af enhver, som veed, af hvad Beskaffenhed Luften hos os var i de seneste Aaar, og gemeenlig er i kolde Maringer.

12) Sneer falder aldrig i den Mængde for Nye-Aar, som efter. Endog i Maj er man stelden frie for den, men i Junii Maaned veed jeg ikke, at den har belagt de lave Egne, uden een Gang 1764. Derimod er det ikke rart i kolde Sommere, at Sneen i hver Maaned nedkastes paa de høieste Fjelde, da Vinden altid er Nordvestlig. Den meeste Sneer kommer ind af Havet med V.; Med anden Slags Vind fra Landet sneer det mere stelden. I min Observations Tid har det sneet af O. NO. og SO. 48 Gange, af N. 38 Gange, af S. og SV. 23 Gange, men derimod af V. og NV. 353 Gange, foruden det, at Sneer af O. og N. kun kan ansees som et Sneer-Støv, men den, som kommer med S. og V., falder i store Flokke.

13) Storm indtreffer meest i de sidste Hest- og første Vinter-Maaneder, og det som tiest i Aaledning af Sneen, siden samme stelden

nedkastes uden en foregaaende Storm af Havet. De Vinde, som føre de fleste Storme med sig, ere S. SV. og NV., og gemeenlig begynde de med de første og endes med de sidste; Men gaaer Vinden tilbage fra NV. til SV. og S., vil Stormen endnu vare nogen Tiid, og det forrige Uvejr fornyes igjen.

14) Blæst skiller jeg derudi fra Storm, at den første, hvor stærk den end har været, dog ikke har hindret Folk fra at holde Søen med deres Baade, men dog overgaaet en ordinair og stille Kuling. Dette Forskiels Mærke falder vel ubestemt for de fleste, men imidlertid veed dog næsten enhver at skille Vind og Blæst fra Storm; og det samme Begreb, de fleste gjøre sig derom, har jeg herudi fulgt. Af Tabellen sees ellers, at man her har Vind og Blæst næsten lige meget paa alle Tider af Aaret, allene med den Forskiel, at den om Vinter, Høst og Vaar er stærkere og langvarigere, end om Sommeren.

15) Nordlys sees næsten lige meget alle Maaneder, undtagen i Maji og Augusti, da det sielden, og i Junio og Julio, da det aldrig lader sig see. For Resten veed man, at det ofte i en Hast kan opkomme, og ligesaa hastig forsvinde; derfor er det langt fra, at jeg har kunnet observere det alletider. Derimod har jeg ikke forsømt at antegne det, saa ofte jeg har seet det. Det øvrige, jeg har at sige derom, vil jeg spare til det 5te Stykke om Luft-Syner.

16) Torden og Lynild indtreffer her oftere om Vinteren og sielde paa Høsten, end om Sommeren; ja det er her sædvanligt, at en Storm-Vind, naar den gaaer om fra SV. eller V. til NV., fører Torden og Lynild med sig, hvilket er noget, som Sø-Kysten har forud, ey allene for Dplandene, men og for Fiorderne, (de Stæder, som ligge længst ind i Fiorderne nærmest faste Landet) hvis Beboere, naar de komme nærmere Sø-Kanten, anhøre Torden og Lynild om Vinteren, som noget usædvanligt for dem (*). Undertiden sees om Vinteren

(*) Authoer til Konge-Spejlet afmaler dette paa en sindrig Maade saaledes: Men naar det hidfige Nordvestvind ser sin Naboes tunge Skibue, og erfarer sin egen Skade paa Astenens Skionheder, som han var vant at besidde, da viser han snart sit Sindelav med bitter Drede, rykker sin Dymbrya temmelig skarpt, snyser haardelig med bragende Hagel, og fremfører Kvalbrude Torden med forfærelig Lyden.

teren Lynild uden Torden, saasom i October 1767, da man i vesifigt, mildt og stormende Veyr med Regn, havde 2 gange Torden og Lynild, og 3 Gange Lynild uden Torden. Den 23 Junii 1773 saaes om Morgenen Klokken 8, i Skyet og regnagtigt Veyr, en blaa Damp opstige af en Vitriolisk Myr her paa Præstegaarden Øren, hvor en Brønd nylig var opkastet, og den 25 derefter fulgte derpaa et forskrekkeligt Torden-Veyr med Regn. At disse 2de Phænomena stode i nogen Sammenhæng med hinanden, havde neppe faldet mig ind, hvis jeg ikke længe tilforn havde hørt en Bonde fortælle, at han havde seet en blaa Damp opstige af en Myr, hvorpaa strax fulgte Torden og Lynild, hvilket ogsaa temmelig vel stemmer overeens med Maffei bekiendte Erfaring i Italien.

17) Hagel følger ofte med Torden og Lynild om Vinteren, naar Vinden, som sagt er, gaaer om til NV. I varmt Veyr om Sommeren kan det og fornemmes, men mere sjelden, uagtet det kan tordne og lyne. I den varme Sommer 1766 faldt paa nogle Steder Hagel saa store, som Byffe-Rugler.

III.

De sædvanligste og bestandigste Veyr-Omskiftelser i disse Aaringer.

1) Er det her en næsten bestandig Regel, at et vist Slags Veyr, det være sig ondt eller godt, vedvarer et heelt Fierdingaar, og omverler med et ligesaa bestandigt Slags Veyr af en anden og modsat Beskaffenhed. Ja naar man noye giver Agt derpaa, kan man endog hele eller halve Aar mærke en stor Lighed i Luftens Forandringer, endskiont de ellers kan være ulige efter Aarets Tider. Saaledes s. Ex. var næsten det hele Aar 1773 af den Beskaffenhed, at Vinden meest blæste af S., og naar den en Tid havde snoet sig til V. med Regn og Blæst, vendte den igien tilbage til S., da den ellers efter stærk Blæst af Havet pleyer at vende sig til N. og O. Af disse sydlige Vinde kom det og, at Vinteren samme Aar var meget mild, og Sommeren ligeledes varm. Paa denne Vedvarende i Veyr-Skifterne grunde sig

de sædvanlige Mærker eller Mærke-Tegn, man gjør sig af Temper- eller (som andre rettere kalde dem) Temper-Dage (*); thi da de samme indfalde hvert Fierdingaar, og det Veyr, som da begynder, gemeenlig vedvarer til den følgende Fierdendeel af Aaret, saa kan man fra den Epoche med temmelig Visshed slutte til den hele Periodus; men jaist fra Veyrets Bestaaffenhed samme Dag at vilse gjøre en saadan Slutning, som hos os gemeenlig skeer, det har ingen Rimelighed, og stemmer ikke heller overeens med min Erfaring.

2) I disse store Perioder har man igien andre mindre, men ligesaa sædvanlige Omstiftelser, i sær denne, at hver Maaaned medbringer en Forandring af Land- og Hav-Veyr, af hvilke det første har klar, det andet taaget og sneeagtig Luft i Følge med sig. Saaledes har man Vinter og Vaar en vis Tiid hver Maaaned klart Frost-Veyr med østlig og nordlig Vind, som igien gaaer om til sydlig og vestlig Vind med Regn og Sne. Om Sommeren og Høsten har man ligesaa en Forandring af varm og kold Luft i hver Maaaned, og, ligesom Kulden og Varmen indtreffer i den første af Vaar-Sommer eller Høst-Maaanederne, enten først i Maaaneden, eller i midten eller Slutningen, kan man gjøre sig temmelig vis Regning paa, at de vil holde samme Tour de efterfølgende Maaaneder. Saaledes er det gandske almindeligt om Sommeren, at man een Gang i hver Maaaned har Varme, med en derpaa følgende Kulde af Hav-Vind, som fører Taage med sig, og naar den gaaer om til NV., kaster Sne ned paa de øverste Fjeld-Toppe; og ligesom nu dette indtreffer i den første af Sommer-Maaanederne, enten i Begyndelsen eller Enden, holder det siden bestandig ved i de andre Sommer-Maaaneder, ja ofte i Høst-Maaanederne med.

3) Det

(*) Disse Temper Dage have vist nok deres Oprindelse af de forhen brugte Tejunia s. dies quatuor temporum, da man ved hvert Fierdingaars Begyndelse fastede visse Dage. Disse Dage indfaldt i Martio, Junio, Septembri og Decembri, som Bingham viser Orig. Eccles. Volum. 9. Lib. 21. Cap. 2. §. 1. Samme Steds §. 7. heder det, at de i England kaldes Ember-Weeks, hvilket er det selv samme, som vores Immer- eller Imber-Uger, item Imber-Dage (dies cinerum) som i sine Ecclesiast. Nonveg. Cap. 30. de Tejunia kaldes Imbrudies. See Pontoppid. Annales Tom. I. p. 815.

3) Det er ligeledes en almindelig og temmelig vis Regel, at det Veyr, man saar ved Maanens Forandringer og Qvarteer-Stifter, vedvarer det hele Qvarteer-Stifte igienuem, og, om det ikke forandrer sig ved et nyt Qvarteer-Stifte, holder det ogsaa dette ud. Lægges nu denne Regel til de 2de Foregaaende, blive de første Dage i hvert Fierdingaar, Maaned, og Qvarteer-Stifte, de visseste Mærkes-Dage, hvorefter man kan domme om Veyrets Forandringer; hvorimod de i den saa kaldte Bonde-Practik angivne Mærkes-Dage, (saasom de 12 Juledage, St. Peders og Novels Dag, og andre) ere ikke paalidelige. Om Mærker, som tages af andre Ting, skal siden handles.

4) Da det ene Slags Veyr uden Tvivl paa en gandske Mechanisk Maade driver det andet for sig, eller følger paa det andet, som Virkning og Aarsag, saa er det en gandske rimelig Slutning, at paa en mild Vinter vil følge en kold Sommer, og ligeledes tværtimod. Man siger og efter et gammelt og ikke ugrundet Ordsprog: Jule-Sommer, Paaste-Vinter, o. s. v. Thi naar Barmen indtreffer paa en urigtig Tid af Aaret, indfinder sig gjerne Kulden paa en Tid, naar den mindst ventes, hvilket i srr viiste sig i de seneste Aar fra 1740, da Vinteren syntes at have forandret sig til Sommer, og Sommeren igjen til Vinter, som jeg paa et andet Sted har viist; Men at denne Regel ikke er uden Undtagelse, sees af 1766 og 1773, i hvilke Aaringer man havde usædvanlig varme Sommere, med ligesaa usædvanlig milde Vintere. I det første af disse Aaringer stod Dørgsølvet i Thermometer sjelden under Fryse-Puncten, endog i Januari og Februari, som pleyer føre meest Kulde med sig, og dog blev Barmen Sommeren efter saa stor, at den satte Ild i Skov og Marke. Den almindelig vedtagne Mening, at kold Maj giver varm Sommer, grunder sig paa det, som nu er sagt, og treffer ligeledes ofte ind. Saaledes havde man den varme Sommer 1766 bestandig kold Maj; 1773 ligeledes for en Deel. I de fleste Aaringer har Maj været middelmaadig, eller deels kold deels varm, og de andre Sommer-Maaneder ligeledes. Man har og en anden Regel: at Maj-Kulde giver Bondens Lader fulde; men deri finder jeg kun liden

Timelighed, og tviler paa, at dette Ordsprog er opfundet her i Landet, hvor stændig Erfaring lærer, at Kulde i Mait, da Kornet skal rodfæste sig og fremspire, giver det en Kuel, som det siden ikke forvinder, helst siden de nordlige Vinde, som Kulden paa den Tiid af Aaret gemeenlig er gelejdet med, tillige udtørre Jorden alt for meget.

IV.

Prognostiske Tegn eller Mærker af Luft, Søe og Land.

I) Hvad Luften angaaer, da vide vore Fiskere og Søe-Mænd med stor Visshed, af Skyernes Fart og adskillige Skikkelser, at domme om forestaaende Veyr-Forandringer. Deres Slutnings Maader ere mig langt fra ikke fuldkommen bekiendte, men de meest almindelige og bekiendte ere disse.

Hvor de tynde Skyer, som man af deres blege Farve kalder Bleik, trække sig hen, derfra har man Vind i Vente, og jo tyndere eller blegere de ere, jo vissere. Disse Skyer ere ellers af den Bestaafenhed, at de holde sig høyere op i Luften end andre, og have ofte en Fart, som er tvært imod hines; de kan i stor Hast opkomme, og ligesaa hastig forsvinde; de kan sees nu paa eet, nu paa et andet Sted, og jo hastigere de ere i deres Fart, jo hastigere følger den Vind, som de forkynde. Af alle Slags Bleik er intet vissere, til at betegne Veyrets Forandring, end det saa kaldte Neye-Bleik, som saa kaldes, fordi det seer ud som lange Strimer med en Hage eller Krumming i den ene Ende, hvori de ligne Slæde-Meyer. Dette Slags Bleik kommer altid fra N., og trækker sig lige over Himmelen til S., har, som sagt er, en Hage i den søndre Ende, og saa snart det, som man siger, er kommen til Middags-Sted (det Sted, hvor Solen staaer i Middagsstunden) har man vist Sonden-Vind, undtagen naar det trækker sig igjen tilbage fra S. til O. eller N., som dog, saavidt jeg veed, aldrig seer lige over Himmelen, men ved en Dmvey, eller langs Horizonten til O. eller N., i hvilket Fald det kaldes Hærse, som vil sige, at det kun tiener til at hærde den Vind, som var tilforu af N. eller O.,
men

men ikke til at frembringe den sydlige Vind, det trækkede for. Det saa kaldte Vesta-Bleik, der opkommer fra V., trækker sig enten hen til O., eller derfra ved en Omvej hen til N. og NV., da enhver af disse Vinde følger derpaa; men dette Slags Bleik skal dog ikke være saa sikkert at lide paa, det besaaer ikke heller af saa tynde og klare Skyer, som det rette Synna-Bleik, ∴ Bleik, som trækker fra N. til S., og holdes for det rette og ægte Bleik, og jo renere eller klarere det er, jo mere.

Med Nordhsets Fart til een eller anden Kant af Himmelen, har det sig i de fleste Ting, ligesom med Bleiket. Trækker det sig fra N. til S., som jevnlig skeer, og det tillige nærmer sig meget til den søndre Horizont, har man vist Sønden-Vind; ja jeg har ofte erfaret, at det ikke før er kommen til den søndre Horizont, eller bag de mod S. liggende Fielde, førend Sønden-Vinden har begyndt at blæse. Undertiden har jeg seet det trække sig lige over Himmelen fra S. til N., hvorpaa har fulgt østlig og nordlig Vind; men det træffer dog fielden ind. I Betragtning af alt dette, i sær det første, synes det ikke at være ilde truffet, naar Baron Wolff kalder Nordhset et umodent Uveyr, naar man derved vil forstaae et vist Slags Veyr, som let kan blive til Storm og Uveyr, helst man veed, at sydlig Vind er i de nordlige Lande, som tiest urolig og stormende.

Kommer Taage ind af Havet med Vesten-Vind, følger derpaa gemeenlig Norden-Vind, som adspreder Taagen, og oplærer Lusten; men kommer den ind med Norden-Vind, følger derpaa Vesten-Vind med Regn og Uveyr.

Samler sig Taage i klart Veyr paa de øverste Fjeld-Toppe, kan man vist vente Norden-Vind, hvilket i sær indtreffer om Sommeren. Der er og mange middelmaadige Fielde, som have den Art, eller ligesom tiltrækkende Kraft, at Taagen for nordlig Vind samler sig paa dem frem for andre.

Megen Taage for Marimesse (Marix-Bebudelses Dag) betyder Sne, men efter samme Regn.

At Vinden paa een Dags Tiid gaaer om den hele Horizont, betyder godt Veyr, hvorpaa jeg havde Exempel i Mali 1771.

2) I Henseende til Soen eller Havets Bevægelse, tages gemeenlig Mærke af Flod og Ebbe; thi er Floden nogen Tiid usædvanlig stor, ventes Hav-Vind, men er Ebben meget stor, da Land-Vind.

Naar en Storm begynder med Flod, lægger den sig gierne i Ebben, og ligeledes tværtimod.

Ved Høstens Tider pleyer Floden at stige høyere end ellers, og deraf gøres Slutning til Sneen om Vinteren; thi kommer Floden tilig, ventes tilig Snee-Fald, ligesom man og af Flodens større og mindre Stigen pleyer at slutte til Sneens større eller mindre Mængde. Dette er et temmelig paalideligt Mærke, og har truffet ind, saa ofte jeg har givet Ngt derpaa.

Naar der er Floe-Veyr (Ecnephias) om Sommeren, det er Sydoslig Vind med Torden Skyer, og det tegner sig til Regn, pleyer samme indtrefte i faldende Soe, hvis ikke, ophører det gierne den Dag.

At Floden skyder stærkt frem efter Fuld-Maanen betyder Uveyr af Havet.

Er Vandet i Havet eller særskte Soer varmt at føle til, betyder det Regn og Uveyr; men holder det sig koldt, da klart Veyr. Dette er, ligesom det næstforegaaende, paalideligt nok.

Ligger Nisen (Marssinet) længe stille paa Soen, uden at tunke sig, følger derpaa langvarig Vind-Stille, hvilket jeg altid har befundet rigtigt.

3) Af Landet og de Ting, som dertil høre, saasom Træer, Dyr, og Fugle, tages ligeledes visse Prognostiske Tegn, saasom:

Sees Marken om Morgenens stærkt bedækket med Riimfrost, følger derpaa Regn, som jeg ofte har lagt Mærke til, og altid befundet rigtigt.

Bær Birken ved Jule-Tider mange Kogler eller Kummere, i sær den saa kaldte Kloe-Kummer (det er 2 eller 3 Kogler, siddende tilsammen i Skikkelse af Fugle-Kloer eller Fugle-Træer) spaaer man varm Sommer og Kiernerigt Korn. Dette, som Bønderne holde for et af deres visseste Mærker, traf rigtig ind 1773, da man fik en varm Sommer og riig Høst baade af Korn og Høe, endskjønt den bestandig milde Vinter kunde give Anledning til at slutte anderledes.

Fra den Tiid, Saven (Saften) begynder at stige i Birke-Træet, indtil Lov-Springet, skal altid medgaae 7 Uger; standser den imellem (som altid skeer, naar koldt Veyr af V. og NV. indfalder om Vaaren) maae samme Tiid regnes fra, og de 7 Uger lige fuldt opfyldes, førend Lov-Springet kommer og Sommeren nærmer sig. Dette Merke sætte visse Bønder stor Tillid til.

Falder Sneen i det grønne Lov om Høsten, eller førend Træerne, i sær Birken, har fældet Blade, faaer man en kold og længe udhalet Vaar; Men gulner Skoven meget om Høsten, hvilket vil sige, at Lovet bliver meget guult, førend det affalder, faaer man tilig Vaar og god Sommer, hvilket ligeledes kan regnes blant Bøndernes visseste Regler.

Bær Rognen mange Bær, og Tidselen (Cardus Crispus) vorer høyt i Agrene, faaer man om Vinteren efter megen og dyb Snee. Dette er og rigtig indtruffet, saa ofte jeg har givet Agt derpaa.

Fugle, som jevnlig opholde sig høyt op i Landet, og, for at komme hid, maae passere de store Fielde, saasom Dompap, Siebensschwanz, Bogfink o. s. v., kaldes her Field-Fugle; og disse Fugles Ankomst til Søe-Kanten i nogen Mængde betyde altid dyb Snee, eller skarp Frost og stræng Vinter. Søger Kyper og Dver-Fugle nær til Husene om Vaaren, kan man ligeledes giøre sig forvissat om stærk Sneefald. Saaledes har det sig og med Snee-Fugle, Gull-Spurv og flere, som i slige Tilfælde altid begive sig ned til Gaardene eller Søe-Kanten om Vaaren.

Gaul-Spurven (*Emberiza flava*) sidder altid i Marken om Sommeren og synger nogle korte Toner med en lang Final i Enden, hvilken den dog ikke altid trækker lige langt ud, men undertiden ligesom afbryder. Skeer dette sidste, og den, som man siger, ikke faaer sin Skaat (sit Synge-Stykke) ret udført, ventes ondt Veyr, men ellers godt Veyr, som og rigtig nok indtreffer.

V.

Om Luft-Syner, sædvanlige og usædvanlige.

Nordlys. Hvor ofte dette Luft-Syn er bleven anmærket, og hvilke Veyr-Mærker man tager deraf, har jeg allerede i det foregaaende viist. Her har jeg da kun at beskrive det noget nøyere i Henseende til sin Natur og væsentlige Beskaffenhed. At dette Lys gemeenlig sees i een eller flere Buer fra NO. til SV., at det yderste af Buen er lyst, men det inderste mørkt, og at disse Buer nu synes stille staaende, nu i stærk indvortes Bevægelse, er altsammen bekiendt nok. Noget usædvanligere er det, at det lader sig tilsynne, nu i Cirkelrunde og Elliptiske Figurer, den ene om den anden midt paa Himmelen (som jeg kun et-par Gange har seet) nu igien i en Ring, som omringer den hele Horizont, hvilket jeg observerede den 13 Januari 1771, da hele Horizonten nærmest ved Biergene var omgiven med mørke Skyer, indtagen i D., hvor de gjorde en Abning, og da samme Skyers Bolgagtige Rand var overalt oplyst af Nordlyset. Vinden var nordlig og Himmelen klar. At Nordlyset undertiden kan holde sig meget nedrig i Luften, og flamme stærkt, saa at Folk kan sættes i Skræk derover, derpaa havde jeg Erennvel Matten til den 14 October 1763, endskjønt jeg ikke selv så det at see. Strax efter læste man i de offentlige Tidender fra Warschau, Eisenach, Gotha og Erfurt, om usædvanlige klare Nordlyse, som der vare seete den 16 og 17de i samme Maaned, item om lysende Funker, der faldt ned, og en gandske tynd ordentlig Regn, som fulgte derpaa. (*) Ellers er ved Nordlyset endnu at agte.

1) At

(*) I Hr. Glahns Anmærkninger over Hr. D. Crantzes Grønlands Beskrivelse pag. 66. tales om et Nordlys saa lavt, at det syntes at røre ved Ansigtet, og satte derved Folk i Skræk.

1) At det kan sees ved alle Maanens Forandringer, men meest ved Nye-Maane og sidste Qvarteer, som sees af følgende Tabelle, der dog ikke strekker sig til min hele Observations Tid, men kun til nogle Aar deraf. I disse Aaringer har da Nordlyset ladet sig see.

For Nye-Maane 39 Gange, i Nye-Maane 5 Gange, efter 28 Gange, tilsammen 72 Gange.
 For første Qvarteer 21 Gange, i første Quart. 9 Gange, efter 20 Gange, tilsammen 53 Gange.
 For fuld Maane 14 Gange, i fuld Maane 5 Gange, efter 8 Gange, tilsammen 27 Gange.
 For sidste Qvarteer 34 Gange, i sidste Quart. 14 Gange, efter 23 Gange, tilsammen 71 Gange.

2) I nogle Aar kan det oftere lade sig see end i andre; thi 1764 er Nordlyset i de fire Maaneder Januar. Febr. Martii og April observeret 29 Gange, derimod i det hele Aar 1766 ikkun 6 Gange, 1767 26 Gange, 1770 ligeledes, men 1769 kun 19 Gange.

3) At Nordlyset er det selv samme om Natten, som det man kalder Bleik om Dagen, og at dette virkelig antager Nordlysets Skikkelse og Couleurer, saa snart det bliver mørkt om Aftenen, har jeg adskillige Gange erfaret, saasom den 17 April 1767, da Bleik og Nordlys saaes paa een gang, det første i V., hvor Solen endnu ikke gandske var nedgaaen, det andet mod S., hvor Natten allerede ved sin Mørkhed gjorde det synligt; den 12 December 1768, da de blege Skyer, som stode i V., forandrede ved Kloffen 5 om Aftenen til Nordlys, som i Time efter gjorde en ordentlig Bue i NO. og SV.; ligeledes den 18 Januar 1770, da der ved Kloffen 9 om Aftenen saaes lyse Strimer langs Horizonten imellem S. og SV., som strax efter forandrede sig til Nordlys.

4) Den Observation, Hr. Barhov har i sin Tractat om Nordlyset, at der kan følge alle Slags Vind derpaa, undtagen Nordvest, har jeg i disse 12 Aar stedse haft Dye paa, og ikkun et par Gange fundet noget, som syntes at stride derimod. Paa det Nordlys, som indfaldt den 10 og 11 Januari 1771, fulgte den 12te NV., eller i det mindste NNV., som synes rimeligst, siden Vinden var mere stille, end den i NV. pleyer at være, hvorpaa den strax efter gik om til N. Den 4de Martii 1764, da Nordlyset udbredde sig over den hele Himmel, men i sær mod S., fulgte VNV. den 5te, og som det syntes NV., som dog strax gik om til N., hvorefter igien fulgte vestlig og sydlig Vind en Tid lang. Da jeg nu i hele 12 eller 13 Aar ikke oftere har kundet

erfare med nogen Rimelighed, at der paa Nordlys har fulgt NV., kan Hr. Barhøvs Observation ansees som vel grundet. Der er og ingen Vind, som baade varer kortere, og tillige overdrager Himmelen mere med Skyer, end denne, hvilket vel ikke gjør lidet til; at Nordlyset ikke sees for dens Komme. Endelig maa jeg 5) tillegge det, som ellers tilforn burde været anført, at jeg om Høsten har observeret røde Taager imellem N. og O., som, saasnart Solen gik ned, fik Nordlys-Couleurer; ligeledes, at der den 3de Junii 1770 saaes strax efter Solens Nedgang en rød Skye i SV., ligesom en Nordlys-Bue, og da samme trækkede sig mere og mere mod S., fulgte derpaa SO. og S. Det synes altsaa, efter disse Exempler at domme, at Solens Skin kan undertiden gjøre Nordlys Materien rød.

Regnbuen. Af usædvanlige Regnbuer, som jeg selv har seet, vil jeg kun anføre een, som forekom mig den 30 Julii 1770. Jeg var den Tid paa Davigs Præstegaard i Nordfjord, som ligger temmelig høyt, ved Foden af et høyt Bierg paa den ene Side, og Soen lige neden for paa hin Side. En halv Miil derfra mod N. gaaer en lang Fjeld-Strækning fra O. til V. Fra dette Stæd saa jeg ved Middags Tider en Regnbue, lige neden for mig i Soen eller Fjorden, i hvilken de nederste Couleurer, eller de inderste i Buen, vare den grønne og purpurblaa, hvorimod en anden saaes med omvendte Couleurer i den lange Fjeld-Strækning paa hiin Side af Fjordene. Jeg, som Tilskuer, havde Solen bag Ryggen i S. Buen i Fjeldet, eller Fjeld-Siden, havde sit Centrum i N., men den anden, som saaes paa Soen, i ONO. samme Aar den 18 Septembr. blev seet (ikke af mig, men en anden) 6 Regnbuer paa engang i V. om Morgenen, de 5 staaende omtrent i lige Række fra hinanden, men den øverste og 6te noget mere adskilt; alle vare Concentriske.

Soel-Hov (Parhelius) som og kaldes Gier, sees ofte baade for og efter Solen, og undertiden baade for og efter tillige. Dette sidste observerede jeg den 12de Martii 1769, hvorpaa fulgte indtil den 27de først Regn, siden Sne, da Luften den forrige Tid af Maanedens havde været klar. Den 18 Julii 1768, saaes den bag efter Solen, hvorefter fulgte nordlig og taaget Luft til den 27de, siden klar. Tilforn

forn havde den været regnagtig med sydlig og vestlig Vind. Den 13 Maii 1772 saaes den baade før og efter Solen, hvorpaa fulgte nordlig og mestendeels klart Veyr til den 28de.

Ring om Maanen er deels at see som en couleuret Rand i de Skyer, som omringe Maanen, og betyder ondt Veyr, deels som en meget stor og rund Skive, hvori Maanen er Centrum, og lader sig atter tilsyne paa 3de Maader, enten som en rund og lys Sneeskye, der omringer Maanen, naar Himmelen ellers er klar, eller som en Himmelblaa og klar Skive, der har Maanen staaende i Midten, naar Himmelen ellers er overdragen med lyse Skyer, undertiden igien som en lys Ring, uden og inden til omgiben af den blaa og klare Himmel. Dette Slags Ringe ere altid meget større, end den først ommeldte, og indtager gemeenlig et Rum paa Himmelen af 30 til 40 Grader. Den sees her een eller flere Gange i de fleste Vintere, og betyder altid Traaveyr, det er, Bestandighed i det foregaaende Veyr. Dette kan sees af følgende Ex. nemlig den 8de Januari 1767, da Veyret tilforn havde været nordostligt og klart, og blev af samme Beskaffenhed saavel denne som største Deel af efterfølgende Maaned; ligesaa 27 December 1770, da Veyret tilforn havde været Sneegagtigt, og forblev saaledes indtil den 24 Januari, da lige saadan Ring lod sig til syne, og samme Sneeluft vedvarede en allene denne Maaned, men og hele Vinteren; ligeledes den 18 December 1771, da man før og efter havde stille Veyr med sydlig og vestlig Vind.

Dragen. Dette Luft-Syn har jeg i disse 12 Aar ikke seet, endskjønt det dog er seet af andre. Jeg veed altsaa intet at sige derom, uden hvad der allerede er sagt i Søndmørs Beskrivelse.

Det af Naturkyndige saa kaldte Chasma, da Himmelen aabner sig saa, at man kan see langt derind, og, efter at have udsendt et klart Lys af Aabningen, efterhaanden lukker sig til igien, har jeg vel ikke heller seet; men at det dog den 25 December 1767 blev seet af mange, og med hvilke Omstændigheder, vil formodentlig blive at læse i mine for samme Aar til det Kongel. Norske Selskab indsendte Meteorologiske Jagttagelser.

Undertiden sees stærk Røde i SO. og S., saa om den 28 October 1768, da Himmelen efter Solens Nedgang var Kobber- eller Ild-rød, og ret skrefsfom. Denne Røde, som stod i SO. og S., for- dunklede Maanens Skin med sin Glantz, og trækkede sig til V. Man havde samme Tid klart og mildt Frostveyr af NO., som vedvarede til den 6te November, da Vinden blev sydlig og vestlig, og undertiden stormende. I December havde man indtil den 21 meest østlig og stille Veyr, men siden sydlig og nordvestlig med Storm og Regn. I Januari fra den 8de stedse Blæst og Regn af S. og V. I Febr. mesten- deels klart og mildt Veyr, med sydlig Vind og Blæst undertiden, der efter hele Martii Blæst af S., og i den sidste halve Deel af Maanedens Regn, ligeledes hele April sydlig og vestlig Vind, og 8te gange Storm. Jeg erindrer, at jeg eengang for min Observations Tid har seet dette Luft-Syn, og at derpaa fulgte stærk Blæst af S., skiont ikke førend en temmelig Tid efter. Ellers handler og Hr. Barhov der- om i Slutningen af hans Tractat om Nordlyset, og forklarer det paa en gandske fornuftig Maade.

Ild og Blinken i Luften sees undertiden om Vinteren i sydligt og mildt Veyr, saasom i Octobr. 1767, da Veyret den hele Maaned var mildt og regnagtigt, samt ofte stormende, saaes den 17, 18 og 25, ligesom Lynild uden Torden. Den 12 Julii 1766 saaes ligeledes Lynild uden Torden. I den varme Sommer 1773 blev den 16 Augu- sti fornummet Ild og Blinken i Luften, hvorpaa fulgte Susen og Rystelse den 25de. Den 10de Novembr. 1765, da man om Aftenen havde haft Jordstuelv, saaes Ild og Blinken i Luften den hele Nat. Den 4de Septembr. 1766 saaes om Aftenen som en Kornmoe, eller stærk Blinken i Luften, og i NV. saae jeg en stærk Ild og Flamme, som nogle gange i Rad opstod af Havet og dalede igien. Den 19 Fe- bruari 1768 saaes en Ild over Søen i Boldsfiorden, som efterat at have splittet sig ad, og kastet Flammer fra sig, strax forsvandt. El- lers fornemmes ofte i og for stormende Veyr om Aftenen en stærk Lysning eller Klarhed i Luften, som jeg ikke ved, enten den kommer af Nordlyset, som kan holde sig oven for de nederste Skyer, eller af andre Aarsager. Det saa kaldte Fiske-Lys bliver vel neppe andet,
end

end et Nederstik af den i Havet sværmende Sild, som baade har meget blanke Stiekl og holder sig gemeenlig overst i Vand-Kanten, hvilket og er Hr. Borhovs Mening.

Jordstiekl har i disse 12 Aar nogle Gange været fornummet, men som tiest meget svagt. Skade har det aldrig gjort. Den 10de Novembr. 1765, hørtes stærk Susen i Luften, og da een Time efter fulgte Storm og Blæst, meente mange det var et saa kaldet Veyr-Brest, som vel neppe bliver andet end Jordstiekl, i det Fald, naar det sætter mere Luften end Jorden i Bevægelse, om hvilket Slags Jordstiekl ogsaa Scheuchtzer taler i hans Natur-Wissenschaft. Derpaa fulgte bestandig sydlig og vestlig Vind med Sne og Regn, og imidlertid Blæst, ligesom og i efterfølgende Maaned bestandig sydligt og mildt Veyr. Den Dag dette Jordstiekl eller Veyrbrest indfaldt, begyndte Barometret at stige, og skiont det Dagen efter faldt lidet, holdt det dog ved at stige 6 à 7 Dage efter. I Januarii 1766 var tvende gange Jordstiekl, nemlig den 2den og 24de, hvorved Huse og Vinduer rystede. Den hele Maaned var Veyret meget mildt, og Vinden sydlig eller vestlig. Begge Gange stod Barometer temmelig høyt nemlig paa 27 Tommer 6 Linier, og blev staaende derved uden nogen mærkelig Forandring, som sees deraf, at det den 3 og 4 steg til 8 og 9 Linie, men den 25 og 26 faldt til 5 og 3 Linie. Natten til den 13 April i samme Aar blev atter en Rystelse fornummet, men ikke af alle. Vinden i denne Maaned var deels østlig og nordlig, deels sydlig, og Varmen (helst mod Slutning) usædvanlig stor, da Thermometer stod ved Middags Tider paa 60 til 64 Grad. Barometer stod imellem den 27 og 26de Some med maadelige Afværlinger. Natten til den 22 Septembr. 1767. hørtes en Susen, der ligesom kom op af Jorden, hvorpaa strax fulgte temmelig stærk Rystelse 2de Gange i Ræk, og i en Minutes Tid. Luften var varm, taaget og regnagtig. Et par Dage forud var Barometer, som nogen Tid havde staaet under 27de Tomme, steget til 27 Tom. 6 Lin., hvilket i dette sydlige og regnagtige Veyr var usædvanligt. Aftenen forud faldt det igjen til 3 Lin., men fandtes om Morgenen staaende paa den 4de. Den 4de Septembr. 1768. hørtes kun en Suren i Luften uden Rystelse, og

Natten til den 25de April 1769. en stærk Lyd, som man ikke vidste enten det var Jordstuelv, eller Torden. Natten til den 10 Decembr. 1771. atter en liden Rystelse, og endelig den 24 Martii 1773. ligeledes. De fleste af disse Jordstuelve har gaaet fra SO. til NV., alle have haft mildt Veyr og sydlig Vind i Følge med sig; og da man 1766. havde 3 gange Jordstuelv, er det troeligt, at samme ikke har gjort lidet til den stærke Varme, som indfaldt i samme Aar. Hvad deres Virkning paa Barometeret angaaer, da har samme gemeenlig synket 1 Linie eller 2, enten nyelig for eller efter, men strax derpaa steget igjen.

En Comete saaes her 1769 i Slutningen af Augusti og Begyndelsen af September Maaned, hvorved jeg ikkun vil anmærke: at ligesom man Udenlands observerede, at den stod nær ved Tyrens Constellation, saa anmærkede vore Bønder, at den stod nær ved Fisker-Krogen (*), som er Orions Baand, den nærmeste Constellation ved Tyren.

VI.

Usædvanlige Zildragelser.

1) Med Mennesker. Hertil kan henregnes, at den 1 Januari 1770. omkom 27 Mennesker i Fjergensfiords Sogn paa Søndmør, og det i et Øyeblik, af den blotte Vind, som den af Fjeldene nedfaldne Sneede førde med sig, og som omkastede deres Baade, da de skulde reyse til Kirke, uden at Sneen selv kom dem nær. 1768. omkom 30 Mennesker i Bue i Romsdalen, paa Havet i Baarfiskeriets Tiid, men paa Søndmør ikke en eneste. Store og mærkelige Sygdomme blant Folk ere i disse 12 Aar ikke indtrufne. 1771 om Vinteren grasserede dog stærk Røg-Hoste, samt Smaakopper, item Stemme Saar paa Hænder og Fødder, som udbredde sig med røde og Hidsigtighed. Denne Vinter var ellers meget mild, da Vinden var sydlig, og Marken bar for Sne. 1765 i Sommer-Maanederne gif en Sygdom blant

(*) Denne maa adskilles fra Fisker-Kalden, hvorved vore Bønder betegne den klare Stjerne neden for Orions Baand, eller strax neden for Orions Sværd, og tæt ved Leporis Hoved.

blant Folk, hvoraf deres hele Krop ophovnede, skiont samme sielden eller aldrig var dødelig. Den foregaaende skarpe Kulde om Vinteren syntes at have været Aarsagen dertil. Ellers grasserede og Messingerne stærkt i dette Aars Høst og Vinter, og rykkede mange bort. Benersk Syge yttrede sig allerede 1771 hos adskillige, men i sær 1773. Samme Aar, om Høsten og Vinteren efter vare og mange plagede af Lør-Berk, Rheumatismus.

2) Med firefødde Dyr. I den strenge Vinter 1771 indfandt sig i Dalene og de Gaarder, som grændse til Fjeldene, en temmelig Deel Lemænd, som og gave sig tilkiende Foraaret efter. Samme Aar den 8 og 9de Septembr. lidde Gården paa adskillige Stæder Skade af Frost, skiont her ikke saa almindelig, som i Dplandene og Trondhiems Stift. Samme Aar i Julii Maaned, da stærk Tørke indfaldt, saaes mange Museskjær (Sorices) at løbe Folk lige for Fødderne, og lade sig ihjeltræde uden Tvivl af Ufmagt og af Mangel paa Vand. Slaggermusen af det store Slag (*Vespertilio auritus*) som jeg før ikke havde seet, fandtes og død liggende.

3) Med Fugle. 1765 i November saaes her ved Strandbredden Blis-Hønen (*Fulica atra*), som er her en meget rar Fugl, og var maaskee en Forbedyning til den paafølgende milde Vinter. 1769. i Octobr. indfandt sig en Mængde Nøddeskrig (*Corvus Coriacaetes*) for at pille de Nødder, som samme Aar frembragte i Mængde. 1770 i November, da Beyret var meget mildt, saaes Svaner i Fjeld-Bandene, graae paa Hals og Ringer. Den efterfølgende Vinter førde megen og dyb Sne med sig. I Martii Maaned 1772, indfandt sig en Deel usædvanlige Ugler med stærkt Skrig; i Februari 1773 Ravnkaaten (*Corvus Corone*) i mere end sædvanlig Mængde, og samme Aar i Octob. og Novemb. en Mængde Siebenschwanz, for at indhøste Rønnebærene, hvorpaa samme Aar var meget frugtbar. Herfuglen, (*Upupa*) som her er meget rar, har og engang i min Observations Tid ladet sig see om Høsten, skiont jeg ikke erindrer i hvilket Aar.

4) Med Fiske. I April 1765 og derefter saaes en Mængde døde Alal flydende paa Havet. Aarsagen var efter Fiskernes Mening den langvarige Tørke, da man i nogle Maaneder ingen Regn havde haft, hvilket den dog siges at behøve, om den skal leve. I nogle Elve blev ligeledes død Alal fundet, hvortil Aarsagen skal have været den samme, nemlig Mangel af Regn Vand, og at Elvene laae hele Vinteren tilfrosne. Sommeren efter var Søen opfyldt med Galder eller Blæk-Fisk, som var *Sepia media*, og blev i Mængde opkastet paa Hav-Bredden. 1769 om Høsten blev Størjen (*Scomber Thynnus*) fanget i usædvanlig Mængde. Samme Aar gif den og overflødig til Italien efter den Beretning, man havde i de offentlige Tidender. 1773 var Søen opfyldt af Bopler (*Medusæ*), til Hinder for Silde-Fiskeriet, da Silden skyede for den, og vilde ikke gaae ind i Hav-Bugterne. Lodder har man og i nogle Aar, i sær om Høsten 1765, haft mere end nok af, til Hinder for Fiskerierne.

5) Med Orme og Insecter. I det meget regnaagtige Veer, som indfaldt om Sommeren 1769, indfandt sig det Insect *conopsculcitrans* i Mængde, og plagede Folk med sit Sting. Mange undrede over, at denne lille Flue kunde stille faa stærkt, endog igiennem Kløderne, men det kunde ikke komme den fremmed for, som betragtede den lange Brod eller Preen, som den har i Munden. 1767 blev Hvid-Kaalens Planter og Rodder gandske afbidte af Larva *Tipulæ Oleraceæ*, ligesom Blaa-Kaalens Blade bleve af Larva *Phal. Tineæ Xylostellæ* fordærvede i den stærke Varme 1766. Aaret 1770 i Maili blev en Mængde Rød-Luus (*Acarus holosericeus*) fornummet i Have- og Alger-Muld. Derpaa fulgte en varm Sommer, som desuden var mærkværdig af de mange Hvepse, som opaaede ikke allene Kirsebærene paa Træerne, men og Fiske, som hængte paa Fiske-Hieldene for at tørres. Den var meest *Vespa vulgaris*; men *Vespa rufa* saaes og ofte deriblant. I adskillige Aaringer, men i sær 1772 og 1773 ere Ribs- og Stikkelsbær-Træerne blevne gandske skaldede og skilte ved alle deres Blade af et Slags grønne og fortyrkedede Orme, som ere Larva *Tenthred. Salicis*. Ved Nye-Aars Tider 1772 sagdes en Mængde Regn-Orme og andre at have ladet sig see oven

oven paa Sneen i regnagtig og taaget Vejr, og først i April 1774 i klart og mildt Frost. Vejr fandt jeg selv brune og laadne Sommerfugl-Larver, gaaende oven paa Sneen, af hvilke een, som jeg tog med, og bragte hjem i en Bante, indspandt sig strax efter.

VII.

Om Frugtbarheden og Fiskerierne i disse Aaringer.

1762. Faldt god Byg-Sæd, men i Havren mange tomme Aar.
1763. Sæden lykkedes i dette Aar temmelig vel; men Fiskertiet faldt ulige, da nogle fiskede vel, andre middelmaadig eller slet. Fisken (Torsken) holdte sig 80 Favner dybt, og var feed.
1764. Sæden faldt kun maadelig, og den megen Regn i Høste Tiden fordervede den meget; men derimod faldt ypperligt Torske-Fiskerie, saa at man fra 1756 ikke har haft det bedre. Fisken var feed, og holdt sig høyt i Søen.
1765. Sæden faldt i dette Aar nok saa slet, som i det forrige; paa visse Stæder tog den og Skade af Frost. Fiskeriet tegnede sig godt, men varede kun kort; derover blev knapt fisket halvt imod forrige Aar.
1766. Den stærke Varme, som indfaldt i dette Aar, drev Sæden alt for tilig til Modenhed, og forbrændte den. Torske-Fiskeriet blev i dette Aar kun lidet, meest af Mangel paa beqvemt Vejr.
1767. Det fugtige Esteraar forhalede Korn-Høstningen meget, og fordervede en Deel Korn; imidlertid fik man dog et godt Aar. Torske-Fiskeriet faldt paa nogle Stæder godt, paa andre lidet. Fisken var meget feed.
1768. Godt Aar med god Høst og fulde Lader fik man overalt; men Torske-Fiskeriet faldt ulige, paa nogle Stæder godt, paa andre middelmaadigt eller slet. Derimod lykkedes Sey-Fiskeriet i December Maaned saa vel paa nogle Stæder, at man med en eneste

Sette-Nod (et Slags Nod at fange Senen med) kunde fortie-
ne 300 Rdlr. for Trannen allene, Fisken selv uberegnet.

1769. Det gode Høst-Veyr oprettede den Mangel, man havde haft af Sommer-Varme, og gav et godt Aar, lidet men godt Byg, og bedre moden Havre end forrige Aar. Med Torske-Fiskeriet forholdt det sig ligesom i det foregaaende Aar.
1770. Sæden ikke megen i dette Aar, men god og moden. Det første var Baar-Kulden, det sidste den varme Sommer at tilskrive. Fra den 12 til 20 Mait var Varmen saa stærk, at Have-Urter, som ellers pleve at ligge henved 3 à 4 Uger i Jorden, opkomme 8 Dage, efterat de vare udsaaede. Torske-Fiskeriet faldt paa nogle Stæder godt, paa andre ringe, altsaa mindre end forrige Aar.
1771. Sæden middelmaadig god. Torske-Fiskeret endnu mindre end forrige Aar, men gik bedre til i den søndre end nordre Part af Søndmør, hvilket forrige Aar forholdt sig tvertimod.
1772. Sæden faldt i dette Aar overflodig, men ikke Kiærnrig; paa nogle Stæder tog den og Skade af Frost. I dette Aar slet Fiskerie over det hele Land, dog paa Søndmør bedre end andensheds, skiont saa stoppede Omkostningen.
1773. Dette Aar gav baade meget og Kiærnrigt Korn, samt fulde Lader baade af Korn og Høe. Men Torske-Fiskeriet faldt misligt og ulige, da Fisken stod langt ud i Havet, hvor Veyret sielden tillod Folk at komme; dog paa nogle saa Stæder godt.

